

ΚΡΙΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ

Π. ΒΛΑΣΤΟΥ: ΚΡΙΤΙΚΑ ΤΑΞΕΙΔΙΑ

Θὰ ἤθελα νὰ μὴν ἀπορήσει ὁ κ. Π. Βλαστός ἂν τὸν βεβαιώσει κανεὶς πῶς δὲν εἶναι, μὰ καθόλου, κριτικὸ μυιλό. Καμμία, ὅμως, χειροτερευτικὴ ἔννοια σ' αὐτὴ τὴ γνώμη, ποῦ μάλιστα, σχετικὰ μὲ τὴ μέθοδο τῆς σκέψης τοῦ κ. Βλαστοῦ, πρέπει νὰ θεωρηθῆ παῖνιο, ἀπόλυτα δικαιολογημένο παῖνιο. Ὁ κ. Π. Βλαστός εἶναι ἀπὸ τὴ φυλὴ τῶν δημιουργῶν, τῶν προφητῶν, τῶν ὀρμητικῶν δογματολόγων. Εἶναι ἄνθρωπος μὲ πεποίθησι καὶ πεποιθήσεις, χαρακτηριστικῶς κίταρτισμένος, μὲ σύστημα ἀναλλοίωτο, μὲ ὁδηγοὺς στερεοὺς, δηλαδὴ πρὸ πάντων μὲ ἡ θ ι κ ή. Πουθενὰ ἢ ἀμφιβολία, ὁ δισταγμὸς, ἡ ἀπορία. Παντοῦ ἢ βεβαιότητα καὶ ἢ βεβαίωσι, ἢ σταθερότητα τὸ θριαμβικὸ κόψιμο τοῦ Γόρδιου κόμπου. Ὅσες φορὲς ἀσχοληθῆ μὲ ὁποιαδήποτε ἐκδήλωσι εἴτε τοῦ κόσμου τῆς ὑλικῆς δράσης, εἴτε τῆς πνευματικῆς ζωῆς, φανερώνει τὸ ἀμείλιχο κριτήριον τῆς ἀτομικῆς ἠθικῆς του, καὶ μ' αὐτὸ γιὰ μέτρο, κρίνει κάθε προσπάθεια, καὶ κάθε ἐνέργεια, καὶ κάθε κίνησι. Τοῦ εἶναι ἔτσι ἀδύνατο νὰ συμπληθῆ σὲ ξενικὸ φανέρωμα ποῦ ν' ἀντιστρατεύεται, ἔστω καὶ ἐλάττωτα, σ' ἕνα ἀπὸ τ' ἀγαπημένα του δόγματα. Ποτές του δὲν θὰ σκύψει μὲ ψυχικὴ ἀταραξία, συμπονετικά, ν' ἀκούσῃ τὴν ἀντίθετη γνώμη, οὔτε κ' ἂν — ἀφοῦ οἱ γνώμες δὲν εἶναι μόνο ὑποχρεωτικὰ ἀντίθετες — τὴ διάφορη γνώμη. Ἔτσι κάθε τι τὸ κρίνει σχετικὰ μὲ τὰ ἰδικὰ του δόγματα, καὶ ὄχι μὲ τίς ἀφορμὲς ποῦ τὸ γέννησαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ριζικὸ κριτικὸ ἐλάττωμα, ποῦ ὅμως θρέφει καὶ θεριεύει τὴ δημιουργικὴ του δύναμη.

Μερικὰ πορίσματα τοῦ σύγχρονου πραγματισμοῦ, δηλαδὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ὠφέλιμου, συνδυασμένα μὲ τίς ἀριστοκρατικὰς θεωρίας τοῦ νισεϊκοῦ ὑπεράνθρωπου, χρησίμευσαν φανερά, γιὰ τὴ δημιουργίαν τῆς ἰδεολογίας του, ποῦ στὴν κεντρικὴ τῆς γραμμῆ ἀναζητᾷ τὸν καταρτισμὸ μιανῆς φυλῆς τῆς ἀριστοκρατίας, μὲ δηλωμένο σκοπὸ τὴν ὑλικὴν προαγωγὴν τῆς φυλῆς. Προσπάθεια ἀξίεπαινη καὶ εὐγενικὰ ποῦ ἄφροντα θὰ συγκεντρῶνει πολλῶν τὴν συμπάθειαν. Καὶ θὰ εἴτανε ριζικὰ ἄτοπο νὰ κατακριθῆ μὴ τέτοια ἰδεολογία, ἀφοῦ μάλιστα μᾶς ἀλλάζει ἀπὸ τὰ χαμηλόβλεπα δημοκρατικὰ ἰδεώδη, ἀπὸ τίς σοσιαλιστικὰς λάσπες τῆς γενικῆς καὶ ἀναγκαστικῆς ἰσοπέδωσης.

Μόνον χρειάζεται λίγη προσοχή: Μ' ὄλο ποῦ στὴν ἐπιφάνεια μὴ τέτοια ἰδεολογία μοιάζει ἀτομιστικὴ, καὶ μ' ὄλο ποῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Π. Βλαστός προσπαθεῖ τέτοια ἔννοια νὰ τῆς δώσῃ, στὸ βάθος εἶναι ἕνα δεμένο σύστημα τελεολογικὸ, a priori, ποῦ κυνηγᾷ τὴν σπλαγιά κάθε ἀτόμου στὸν προδιαγραφμένο σκοπὸ. Καὶ φυσικὰ τὸ σφιχτόδετο αὐτὸ σύστημα ξέρει ἕνα καὶ μοναδικὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του καὶ δὲν δέχεται κανένα παραστράτημα. Ἰσως σὲ πολλῶν τὴ συνείδησι, πράγματι τὸ φυλετικὸ συμφέρον νὰ θεωρεῖται ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ἀτομικὴ ἀνάγκη. Ἀλλὰ καὶ γιὰ ἀξίωμα ἂν δεχτοῦμε αὐτὴ τὴ γνώμη, πάλι θὰ μᾶς μένει ἡ αἰώνια ἀπορία πῶς εἶναι τὸ πραγματικὸ φυλετικὸ συμφέρον, ἀπορία ποῦ δὲν δέχεται παρὰ ἀτομιστικὰς λύσεις — σὰν αὐτὲς ποῦ μᾶς προτείνει ἐπιτακτικὰ ὁ κ. Π. Βλαστός. — Καὶ γι' αὐτὸ ἴσα ἴσα τὸ λόγο θὰ πρέπει πάντα περισσότερον νὰ δείχνουμε σεβασμὸ σὲ κάθε ἀτομιστικὴ ἐκδήλωσι, γιὰ τὸ ἀπὸ τίς πῶς ἀδόμητα ἀντίθετες καὶ ἀνόμιμες ἐκδηλώσεις καταρτίζονται καὶ τὰ φυλετικὰ ἰδανικά, καὶ ἡ φυλετικὴ

ἐξέλιξη, καὶ ἡ φυλετικὴ δύναμις τοῦ δὲν εἶναι πάντα ὁμοιομορφία καὶ ἐνότητα.

Οἱ ἰδέες τοῦ κ. Βλαστοῦ χρειάζονται καὶ ἀξίζουν προσεκτικὴ ἀνάλυση καὶ μελέτη. ποῦ ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια τῶν σύντομων αὐτῶν σημειώσεων. Ἔνα ἢ δύο μόνο ἀπλὲς παρατηρήσεις θὰ κάμω ἐδῶ, πρὸ πολὺ γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὶς παραπάνω γνῶμες :

Κρίνοντας ἕναν τόμο ποιημάτων τοῦ Λάμπρου Ἀστέρη, ὁ συγγραφέας τῶν Κριτικῶν Ταξιδιῶν, προβάλλει ἕνα ἀπροσδόκητο «πίζουλο πρόβλημα» : «πότε στέκει ὠφέλιμο κ' ἔρχεται δικαιολογημένο τὸ τραγούδι τοῦ τραγουδιστῆ καὶ πρὸ γενικὰ κάθε λογῆς ἔργο τῆς τέχνης». Μά, μοῦ φαίνεται, ποτέ, ἢ πάντα, κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ δύνομε στοὺς ὅρους ὠφέλιμο καὶ δικαιολογημένο. Καὶ ὅμως νάμαστε σὲ ἀναζητήση κάποιου ἀντικειμενικοῦ κριτηρίου τῆς τέχνης σὲ δύο καὶ παραπάνω σελίδες τοῦ βιβλίου (102-103-104) ὅπου τὰ ἀποφθέγματα καὶ τὰ δόγματα ἀφθονοῦν. Ἔνα δόγμα : ὀρίστε : «Δίχως ἔργα καὶ δίχως παράδοση τραγούδι καὶ τέχνη δὲ ζοῦνε». Καὶ ὅμως τὸ ἔργο τέχνης δὲν ζητᾷ παρὰ ψυχὴ τοῦ βλέπει τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον τὸν ἀτέλειωτον ἐξωτερικὴ καλλονὴ τὴν ἄμετρον, καὶ ποῦ αἰσθάνεται καὶ παθαίνεται. Ἔνα ἀπόφθεγμα ; ὀρίστε : «Καιρὸς εἶναι πιά νὰ λιγοστεύουμε τὰ τραγούδια καὶ νὰ παρατήσουμε τὶς ἄστοργες τέχνες καὶ νὰ γενοῦμε ἀπελάτες, χαρονοτομάχοι καὶ δουλευτάδες τῶν ἔργων.»—Ποιῶν ἔργων; Δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο ὕλικὴ δράση ; Καὶ ποιά εἶναι ἡ σωστή ; Καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία ἀλλάζει ἄρα γε μὲ ἀποφάσεις καὶ ἀποφθέγματα ;

Σὲ παραπλήσια σειρά ἰδεῶν καὶ γιὰ ἀνάλογες φυλετικὰς ἀνάγκες ὁ κ. Π. Βλαστός προτείνει, μᾶλλον ἐπιβάλλει, «ν' ἀφομοιωθοῦμε μὲ τοὺς Ἀρβανίτες» μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι «τὸ ἀρβανίτικο αἷμα εἶναι σήμερον τὸ πρὸ καθάριο Ἑλληνικόν». Ὡσάν ἡ φυλὴ νὰ εἶναι ζήτημα αἱμάτου. Γιὰ ὅποιονδήποτε λόγο καὶ μὲ ὅτι αἷμα σημιτικόν, σλαβικόν, φράγκικον κ' ἀρμένικον ἂν εἶναι πλημμυρισμένη σήμερον ἡ ρωμῆικὴ φυλὴ, εἶναι ριζικὰ διάφορη ἀπὸ τὴν ἀρβανίτικα. Δὲν ἔχει λοιπὸν καμμιά σημασία ἂν οἱ Ἀρβανίτες ἔχουν αἷμα καθαρὰ ἑλληνικόν, ἀφοῦ ἔχουν διάφορες τασεῖς, ὁρμές, ἰδανικὰ ἀπὸ τὴ ρωμῆικὴ φυλὴ. Πλησιάζουμε σήμερον πρὸς τὶς λατινικὰς φυλὰς, δικαιολογημένα ἢ ὄχι δὲν σημαίνει, κ' ἂν χρεωστάμε σὲ πολλοὺς ἀρβανίτες τὰ χέρια τοῦ κάμανε τὸ 21, χρεωστάμε σὲ τὴ Γαλλικὴ ἰδεολογία τὸ νοῦ τοῦ διεύθυνε τὸ ἀποφασιστικὸ κίνημα, τὸ ὀργάνωσε, τοῦ ἔδωκε τὴν ἐνότητα καὶ τὴν κατεύθυνση. Γι' αὐτὸ καλύτερα θᾶνε τὰ ρωμῆόπουλα νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ μαθαίνουν τὰ Γαλλικὰ ἢ τὰ Λατινικὰ καὶ ὄχι τὰ Ἀρβανίτικα. Λαὸς σάν τὸν Ἀρβανίτικον ποῦ σὲ ὅλη τὴν ἰστορίαν τῶν αἰώνων δὲν ἄφηκε χνάρι τοῦ περάσματός του, καὶ κλείστηκε σ' ἕναν ὁμοιομορφον, στερεότυπον, ἀμετάκλητον τρόπο ζωῆς, δὲν ξέρομε ἂν εἶναι χρησιμοποιοῦσιμος γιὰ εὐγενιστικὰς ἀνάγκες ὅπως τὸ θέλει ὁ κ. Βλαστός. Δὲν τελειώνουν ὅλα μὲ τὸ καθαρὸ αἷμα καὶ τὸ μεγάλο καὶ δυνατὸ κορμί. Εἶναι φόβος μὴ μολευτεῖ καὶ τὸ μυαλό, χωρὶς ἀνάγκη, γιατί, μὴν τὸ λησμονᾶμε δὲν γυρίζει εὐκολὰ ἕνας λαὸς σὲ πρωτόγονον τρόπο ζωῆς. Ἐπὶ τέλος γιὰ εὐγενιστικὰς χρήσεις ἔχομε τὴ βουνίσιαν Κρητικὴν ράτσα.

Ἄλλὰ μήπως καὶ αὐτὸ τὸ ὀρθογραφικὸ σύστημα τοῦ κ. Π. Βλαστοῦ δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς ἀποφασιστικότητάς του, τῆς δημιουργικῆς του ὁρμῆς ; Τὸ νὰ κρατηθῆ μετέωρος μεταξὺ τῆς φωνητικῆς γραφῆς, καὶ τῆς ἰστορικῆς ὀρθογραφίας, χωρὶς ἄλλο κριτικὸ ἐφόδιο παρὰ τὴν ἰδιὴν τοῦ ἀπόφαση, τὴν ὑποχρεωτικὰ ἀυθαίρετη εἶναι ἀπόδειξις ἀρκετὴ πῶς ποτέ ἀμφιβολία δὲν τὸν τυράνησε. Ναι, εἶναι λογικὰς οἱ μεταρρυθμίσεις του οἱ ὀρθογραφικὰς, ἀλλὰ

ἢ ἡ λογικὴ ποῦ ἐφαρμόζει εἶναι σωστή, καὶ τότε ὄχι μόνο εἶναι ὁ π ο χ ρ ε ω μ ἔ ν ο ς νὰ παραδεχτῆ ἀπόλυτα τὴν ἄδολη φωνητικὴ γραφὴ (ὑπάρχει ἀραγε-στὸν κόσμον ὅλο τέτοιο γράφημο ; καὶ ἀκόμα καὶ τὸ τυπικὸ καὶ τὸ συντακτικὸ τῆς γλώσσας νὰ τὸ φέρει σὲ ὁμοιομορφία Esperanto, ἢ ἡ λογικὴ δὲν ἔχει περῶση σὲ τέτοια θέματα. καὶ τότε καλύτερα εἶναι ν' ἀφίνει στὶς λέξεις τὴ φυσιογνωμία τους τὴ γνωστή, τὴν καλλαισθητικὴν, ἐκεῖνην ποῦ ξαναβρίσκουμε σ' ὅλα τὰ γραπτά τῆς παράδοσης. Ἡ ὠφελιμότητα εἶναι ὄρος λαστιχένιος, καὶ ἡ χρῆσις του πάντα ὑποπτη.

Μοῦ φαίνεται πῶς ἀδίκησα μὲ τὶς σημειώσεις αὐτὲς καὶ τὴ σκέψη μου καὶ τὴν ἀνυπόκριτη εὐχαρίστησις ποῦ αἰσθάνομαι διαβάζοντας τὸν κ. Π. Βλαστό. Πρῶτο θέμα ἀναγνωρίζω πῶς ἡ διαλεκτικὴ—ἔστω καὶ πρόχειρη—καὶ ἡ φυσικὴ ἀντιπάθειά ποῦ αἰσθάνομαι ἐναντίον σὲ κάθε δογματισμὸ, ἔστω καὶ στὸν πιὸ ἐλκυστικὸ, μὲ ἔχουν παρασύρει σὲ κρίσεις ποῦ μοιάζουν πολὺ μὲ κατακρίσεις. Καὶ ὅμως τόσα προτερήματα στολιζόν τὴν πλούσια ψυχὴ τοῦ κ. Βλαστοῦ, τόσο ἀφθονες, πολύμορφες, ὄρητικὲς ἀναβρυθύνουν ἀπὸ τὸ μυαλό του οἱ ιδέες, σὲ τόσο γραφικὴ, πρωτότυπη καὶ ἀβίαστη γλώσσα, μαγικῶς ποικιλίας, ἐξωτερικεύονται οἱ σκέψεις καὶ οἱ ἐντυπώσεις του ποῦ ἀλήθεια βιβλίον σάν τὰ «Κριτικὰ ταξίδια» ὄχι μόνο λογαριάζει στὴν χλωμὴ μας φιλολογία, ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε ἄλλη θὰ εἶχε ἀξιοζήλευτη θέσις. Τὸ ταξεῖδι «Στὸ Κασμίρι» καὶ τὰ «Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα» κλείουνε σελίδες ἀπολυτῆς ὁμορφῆς, ὅπου ἡ ζωντανὴ ἀφήγησις, καὶ ἡ συγκινημένη περιγραφὴ ξυπνοῦν στὰ μάτια μας ἀτόφια τὴν φύσις καὶ τὴ ζωὴ. Πραγματικὰ κλασικὲς σελίδες, ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ βρίσκονταν στὶς ἀνθολογίες τῶν παιδιῶν στὰ σχολεῖα, καὶ γιὰ ὑποδείγματα γλώσσας, ἀλλὰ πιὸ πολὺ ἀκόμα γιὰ ἀποδείξις λογοτεχνίας ποῦ ρέει ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς εἰλικρινείας καὶ τῆς ἀγνῆς αἰσθαντικότητος. Κι' αὔριο μεθαὔριο ὅταν θὰ ξαναδιαβάσω τὰ «Κριτικὰ ταξίδια, θὰ σκέπτομαι πῶς καμμιά σημασία δὲν ἔχει ἂν ὁ κ. Βλαστός εἶναι ἢ ὄχι κριτικὸ μυαλό, κι' ἂν δογματίζει πολὺ ἢ λίγο, θὰ συλλογίζομαι μόνονα μὲ ἀκλόνητη πεποίθησις, πῶς θάναι γραφτό του νὰ μᾶς χαρίσει μιὰ μέρα—ὅταν θὰ κουραστῆ ἀπὸ ὀρισμένους συστηματοποιήσεις τόσο στὴ σκέψη ὅσο καὶ στὴ γλώσσα—τὸ ἀριστούργημα ποῦ πάντα λείπει ἀπὸ τὴν νεοελληνικὴν πεζογραφία.

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

ΝΙΚΟΥ ΣΑΝΤΟΡΙΝΑΙΟΥ: Ο ΑΓΓΕΛΟΚΡΟΥΣΤΗΣ ΤΩΝ ΚΑΡΑΒΙΩΝ

Γιὰ τὴ λογοτεχνία μας ποῦ μόλις τώρα μποροῦμε νὰ κάμουμε λόγο γιὰ νεοελληνικὸ διήγημα—μὲ τὴ στενὴν ἔννοια τῆς τοπικῆς μορφῆς ποῦ ἀπαραίτητα πρέπει νὰ παρουσιάζει κάθε ἔθνος—ὁ κ. Σαντοριναῖος—ὑστερα ἀφ' τὸν Καρκαβίτσα,— ἀποδειχνεται μιὰ εἰδικὴ ἰδιοσυγκρασία γιὰ τὰ θαλασσιὰ θέματα.

Ἐμεῖς ποῦ ζήσαμε ἄλλοτε κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ ρουφήξαμε μαιστράλι καὶ ἰώδιο, τώρα, διαβάζοντας τὶς «ἱστορίες τοῦ πελάου καὶ τῆς ἀκρογιαλιάς» (1911) τὶς «Θαλασσιᾶς» (μιὰ σειρά ποιημάτων στὴν ποιητικὴν του συλλογὴν «Ἀγριοπούλουδα» 1909) καὶ τώρα τὸν «Ἀγγελοκρούστη τῶν καραβιῶν» (ἔκ-